

Baptistenseminarium
Openingscollege 3 september 2010
Dr. Henk Bakker

Geroepen, niet gekozen

We kunnen er niet omheen: het ambt en de ambtsopvatting, of ook anders gezegd, de roeping en het roepingsbesef van de voorganger (en oudsten/ouderlingen) is in crisis. Dit crisisbesef wordt vrij algemeen gedeeld en heeft alles te maken met de functionalistische tendensen in de samenleving.¹ Waar je voor betaalt dat gebruik je en dat controleer je zo nodig op zijn nuttigheid. Het ambt wordt daarom vaak gezien als niets meer dan een klus die moet worden geklaard en die bovendien in de ogen van mensen gebukt gaat onder een groot 'dat kan ik ook' gehalte.

Dit laatste komt omdat in de ontstane leegte en crisis nieuwe en vooral populaire modellen van geestelijk leiderschap worden ingevoerd die de aandacht verleggen van het ambt (roeping, rol, gezag) naar de persoon (roeping, authenticiteit, charisma). Met andere woorden: iedereen met een beetje gaven, talenten en persoonlijkheid kan preken, de zegen uitspreken, de tafel bedienen, beleid voor de gemeente ontwikkelen, etc. De vraag is of de bediening van voorganger zo niet stelselmatig wordt 'uitgekleed' en te veel als slechts een functionele taak wordt gezien, die een gemeente ook nog simpelweg kan inkopen? Is de voorganger niet meer dan een werknemer die zijn uurtjes maakt en de klus klaart?

Cijfers en onderzoeken in de laatste tijd bevestigen de aarzeling en complexiteit die rond het ambt van oudste en voorganger zijn ontstaan. Uit een enquête van het RD naar PKN en kleinere kerkverbanden ter rechterzijde van het kerkelijk platform blijkt dat vacatures in de kerkenraad nagenoeg onvervulbaar zijn.² Bovendien dreigt er een tekort aan predikanten te ontstaan die vooral twee oorzaken heeft. (1) Het aantal dienstdoende predikanten daalt relatief sneller dan het aantal kerkleden, waardoor het aantal kerkleden per predikant zal toenemen. J. Westert rekent voor dat het aantal predikanten in de GKV de komende jaren sterk zal dalen en pleit voor specifieke bezinning op de positie en het profiel van de predikant.³ D. Quant heeft in 2006 al uitgerekend dat in 2025 meer dan 35% van de 185 CGK-gemeenten vacant zal zijn. Factoren die hier een rol spelen zijn onder meer de afgenomen status van het predikantsambt, de grote werkdruk van de predikant, gebrek aan liefde voor de kerken en een teruglopend roepingsbesef.⁴ (2) In de tweede plaats lopen kerken het risico dat predikanten en kerkelijk werkers vaker een werkkring buiten de gemeenten zoeken. Het werk van predikanten dreigt te worden versnipperd door de snelle functionalisering van het ambt: full time dienstverbanden worden steeds minder aangeboden omdat gemeenten kwaliteit in stukjes inkopen, inderdaad: om de klus te klaren. De voorganger heeft immers niet alles meer in huis, de kwaliteitseisen zijn daarvoor te hoog, dus waarom moet hij full time in dienst? Als geldgebrek hierbij ook nog een rol speelt (en dat is veelal het geval), dan is de keuze voor versnippering van het ambt gauw gemaakt.

¹ J.Hoek, 'Ambt en gezag in een belevingscultuur', zie <http://topshare.che.nl/downloadattachment/266336/296598/2009-11%20ambt%20en%20gezag%20csfrbundelb.pdf>

² RD 7 januari 2010. Zie over de crisis in kerkelijke betrokkenheid Nanne E. Haspels, *Binding en verbond. Gewenste en veronderstelde betrokkenheid bij de kerkelijke gemeente* (diss VU; Kampen: Kok, 1999) 239pp.

³ J. Westert, *De Reformatie* 81/43 (2006).

⁴ Google op: prognose vacatures predikanten cgk

Bij dit alles komt dat het roepingsbesef van voorgangers zelf aan voortdurende slijtage onderhevig is. Johan van Holten heeft in zijn proefschrift *Rol en Roeping. Een praktisch – theologisch onderzoek naar de rolopvatting van aanstaande, beginnende en oudere predikanten gerelateerd aan hun roepingbegrip* (2009) onderzoek gedaan naar het verband tussen roepingsbesef en de feitelijke taakstelling die het ambt met zich meebrengt.⁵ Wat blijkt is dat dominees over het algemeen in een onbeweeglijk patroon van typische domineesdingen terecht komen, zoals het ambt in de loop der eeuwen nu eenmaal is uitontwikkeld: je schrijft je preek, je bezoekt wat mensen, geeft catechisatie, gaat naar vergaderingen etc.

‘Een uitsluitende gerichtheid op allerlei binnenkerkelijke activiteiten, terwijl de begeleiding van buitenkerkelijken overgelaten wordt aan niet daartoe getrainde gemeenteleden, getuigt van een onjuiste prioriteitstelling van kerntaken van de predikant.’

Toch is flexibilisering beslist nodig, zoals G. Heitink in 2001 mijns inziens overtuigend heeft bepleit in zijn boek *Biografie van de dominee*.⁶ Over de notie roeping/roepingsbesef dient in de kerk voortdurend te worden nagedacht. We zouden immers verwachten: de gemeente van Christus kan niet anders, want zij leeft van de roeping. Maar blijkbaar is roeping een te beladen of te complexe term, of biedt het begrip te weinig ruimte aan de gemeente om met eigen verwachtingen en invulling te komen. Het gevolg is in elk geval dat het roepingsbesef van de voorganger gedurende zijn werkzame leven aan verandering onderhevig is en zelfs tanende is: het neemt dus ook af, zo blijkt (iets waar kerkenraden en gemeenten meestal geen rekening mee houden – stel je voor: een evaluatiegesprek met ‘dominee, neemt uw roepingsbesef al af of wordt het al aangevochten?’).

Binnen de Protestantse Kerk in Nederland wordt heftig gediscussieerd over positie en rolopvatting van het ambt. Dit is eigenlijk in de afgelopen 75 jaar niet anders geweest (de naoorlogse jaren), maar toch is de discussie een andere en ingrijpende, omdat de klassieke opvatting van het ambt onder wel zeer grote druk staat. Onduidelijkheid bestaat bijvoorbeeld over de tweevoudige bron waar het klassieke predikantschap van oudsher uit put, namelijk de academische vorming en de sterk ontwikkelde eigen spiritualiteit. Enerzijds wordt de predikant gevoed door zijn theologische studie, anderzijds door zijn persoonlijke roeping en leven met God. Van beide kanten echter wordt de predikant in het nauw gebracht. De academische vorming verandert sterk – zo wordt het belang van de ‘talen’ en de exegetische onderschat en lijkt de hbo-theoloog terrein te winnen⁷ - en de spiritualiteit van de voorganger is iets waar hij of zij zelf op moet letten en waar in de taakomschrijving niet of nauwelijks rekening mee wordt gehouden. In de drukte van het gemeentelven moet de voorganger op zichzelf toezien, anderen doen het niet. Hij of zij wordt geacht een nimmer oprakende batterij

⁵ Johan van Holten, *Rol en Roeping. Een praktisch – theologisch onderzoek naar de rolopvatting van aanstaande, beginnende en oudere predikanten gerelateerd aan hun roepingbegrip*, Zoetermeer 2009.

⁶ Gerben Heitink, *Biografie van de dominee* (Baarn: Ten Have, 2001). Zie ook *Michsjol* 1/10 (2001) ‘Predikant, voor even of het leven? Over flexibilisering van predikantswerk’, 1-58; *Michsjol* 3/10 (2001) ‘Het ambt herdacht’, 1-75.

⁷ Zie de discussie over de hbo theoloog: het rapport ‘Pastor in beweging’ (synoderapport, november 2006); de brief van meer dan vijftig theologen en predikanten; ‘De hand aan de ploeg’ (april 2009). De rapporten zijn te vinden op de website van de Protestantse Kerk, www.pkn.nl. Zie tevens het onderzoek van Henk A. Post, *De kerkelijk werker en het ambt* (2006).

te zijn, een perpetuum mobile pro Deo, volkomen overgegeven aan het beschikbaarheidssyndroom.

Hoezeer voorgangers het blijven leren en theologiseren gaandeweg loslaten bespreekt Rein Nauta in zijn prikkelende boek *Paradoxaal leiderschap* (2006). Hij schrijft:

‘De professie [van de predikant, HB] is een theologische . Het merkwaardige is echter dat er maar weinig pastores en predikanten nog echt theologisch bezig zijn of werkelijk raad weten met hun theologische kennis in hun werk als predikant.’⁸

Inderdaad merkwaardig, en het gaat ons nu niet om het ‘wat’ (wat gebeurt er en hoe komt dit en waarom?), maar louter om de constatering van het ‘dat’ (het feit dat dit zo is). Met andere woorden: predikanten studeren nauwelijks nog door tijdens de jaren van hun ambtsuitoefening. Ze teren voornamelijk op de praktijk en wat ze daarin tegenkomen en proberen van daaruit de aansluiting te vinden met eigen hart en geest. Studie en ruimte voor diepe theologische vragen en daarop met hart en ziel reflecteren, gebeurt maar weinig. We kunnen dit als een verlieservaring typeren ten opzichte van de oorspronkelijke roeping, die vaak begint met diepe behoefte om over God en de dingen na te denken en grondig stil te staan bij wie Hij is en hoe Hij zich tot mens en wereld verhoudt, en hoe de Schrift en de traditie hierover spreken. De voorganger groeit in zijn carrière weg van deze bron en laaft zich er nog maar weinig mee. Het persoonlijke roepingsgevoel en ook het roepingsbesef komen zo onder grote druk te staan.⁹

De voorganger staat in een spanningsveld van tenminste drie loyaliteiten: trouw zijn aan God (de roeping), trouw zijn aan de gemeente (die hoge eisen stelt en vindt dat de klus moet worden gedaan), en trouw zijn aan jezelf (spirituele en wetenschappelijke verankering). Jan-Martin Berghuis heeft over dit trilemma een kerkelijke scriptie geschreven.¹⁰ Historisch valt te constateren dat het voorgangersprofiel ook binnen de Baptistentraditie zich conform de maatschappelijke en culturele trends steeds meer ontwikkelt van een ambtsdrager naar prestatiegerichte werknemer.¹¹ Hij moet een leider, visionair, inspirator, manager, toeruster en trainer van hoge kwaliteit zijn en kan in de spanning die dit oproept vastlopen en dreigen de gemeente verliezen, zichzelf te verliezen, of ja God te verliezen.¹² In elk geval investeert het Seminarium preventief in supervisie en intervisie trajecten.¹³ Hoe nodig zijn supervisie en coaching!

⁸ Rein Nauta, *Paradoxaal leiderschap. Schetsen voor een psychologie van de pastor* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2006) 111.

⁹ Cf. Joke Bruinsma-de Beer, *Pastor in perspectief. Een praktisch theologisch onderzoek naar de competentie van de pastor* (Gorinchem: Theologische Uitgeverij Narratio, 2006). Zie ook Rein Brouwer, *Pastor tussen macht en onmacht. Een studie naar professionalisering van het hervormde predikantschap* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1995) 410pp. Brouwer bepleit een theologische herwaardering de ‘roeping’ en een heldere verworteling van ambt en de professionaliteit van de predikant in zijn spiritualiteit (336-339).

¹⁰ Jan-Martin Berghuis, *De voorganger als tegenover. Leren over loyaliteiten van baptistenvoorgangers in het spanningsveld trouw aan God – trouw aan de gemeente – trouw aan jezelf* (Eindschriftie ETH-Baptistenvariant, 2010). Cf. J..A. Keizer, *Aan tijd gebonden. Over motivatie en arbeidsvreugde van predikanten* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1988).

¹¹ Cf. Paulus van Alphen, *De ontwikkeling van het voorgangerschap onder de Baptisten in Nederland en Groot Brittannië* (Ma-scriptie Universiteit Utrecht, 2009).

¹² Yme Horjus, *Waarom lopen voorgangers soms vast?*, artikelenserie in ‘De Christen’, 118/1-6 (2003).

¹³ Wout Huizing (ed.), *Onder het vergrootglas: pastorale supervisie aan studenten en voorgangers* (Baptisticareeks Unie van Baptistengemeenten, 2010).

Lennard Pors en Gerwin Wallet, twee studenten van de CHE, hebben onlangs onderzocht wat de coachingsbehoefte van voorgangers is. 171 van de 257 predikanten heeft op de onderzoeksvragen gereageerd (uit UvB, GKV, CGK, NGK, PKN).¹⁴ Gebleken is dat:

- 18,7% van de predikanten wordt gecoacht;
- 15,2% van de predikanten die geen coaching hebben, gecoacht wil worden;
- dus: 33,9% van de predikanten heeft behoefte aan coaching (maar tijd, prioriteit en geld verhinderen het vaak);
- de coachingsbehoefte van predikanten is het grootst in de leeftijdscategorie 40 tot 49 jaar;
- de coachingsbehoefte is het grootst bij predikanten met een ambtstermijn tussen de 10 en 19 jaar;
- al de gecoachte predikanten zijn positief over de bijdrage die een coachingstraject aan hun functioneren biedt;
- de thema's zelforganisatie, leidinggeven, omgaan met verwachtingen en kritiek zijn de meest voorkomende aandachtsgebieden voor de coaching.

Een brede bezinning op theologie van het ambt/de bediening is wenselijk en noodzakelijk geworden,¹⁵ ook binnen 'Baptistenland'. De crisis rond het ambt raakt namelijk aan de crisis die de kerken van Nederland doormaken (waaronder de voortgaande secularisatie). De Engelse baptist John Colwell schreef al zeven jaar geleden:

'If the Church in Britain is in grave crisis it may to some measure be an outcome of a crisis in our understanding of Christian ministry'.¹⁶

De crisis waarin de kerk zich bevindt, ook in Nederland, is volgens Colwell niet los te zien van de ambts crisis. De ambts crisis kan in het secularisatieproces zelfs een dramatische hoofdrol hebben. In Nederland is in elk geval al brede discussie ontstaan over herwaardering van het ambt, ja zelfs over de herwaardering van de bisschop op het protestantse erf.¹⁷ Duidelijk is in elk geval dat het ambt, de bediening van voorganger, steviger moet worden

¹⁴ Lennard Pors, Gerwin Wallet, *Kom over en coach! Coachen van predikanten* (GPW afstudeer onderzoek, CHE, 2010). De werkdefinitie van 'coaching' in dit onderzoek is: 'De ander helpen zichzelf te helpen om zich professioneel en persoonlijk te ontwikkelen en om zijn doelen te bereiken. Hierbij spelen bewustwording en eigen verantwoordelijkheid een rol'.

¹⁵ Noodzakelijkheid en wenselijkheid blijken ook uit de peiling in de bundel van Pieter Boersema, Jan Hoek, Mart-Jan Paul, Maria Verhoeff (eds.), *Gezag in beweging. Kerkelijk leiderschap tussen tekst en context* (Heerenveen: Protestantse Pers, 2008) 350 pp.

¹⁶ John E. Colwell, 'The Sacramental Nature of Ordination: An Attempt to Re-engage a Catholic Understanding and Practice', in: Anthony R. Cross, Philip E. Thompson (eds.), *Baptist Sacramentalism*, Vol. 1 (Studies in Baptist History and Thought 5; Milton Keynes: Paternoster, 2003) 232.

¹⁷ J. Kronenburg, *Episcopus Oecumenicus. Bouwstenen voor een theologie van het bisschopsambt in een verenigde reformatorische kerk* (Zoetermeer: Meinema, 2003). De waarachtig oecumenische kerk is een 'episco-presby-gationele' gemeenschap.

Cf. Margriet Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie. De betekenis van de Lima-Ambtstekst als onderdeel van het BEM-rapport (Diss.; Baptism – Eucharist – Ministry) uit 1982 van de Commissie voor Faith and Order van de Wereldraad van Kerken voor de voortgang van de oecumene en de doorwerking in de Nederlandse SOW-kerken* (Budapest-Amstelveen: Eburon, 2000) 382pp. Gosker zoekt een ambtstheologie en ambtspraktijk die niet sacramenteel is, maar ook niet puur functioneel. Zie ook Martien Brinkman, Anton Houtepen (eds.), *Geen kerk zonder bisschop? Over de plaats van het ambt in de orde van de kerk* (IIMO Research Publications 46; Zoetermeer: Meinema, 1997).

aangezet en neergezet, duidelijker omlind, en met heldere bevoegdheden. Daarin speelt de bekrachtiging van de ordinatie of inzegening een belangrijke rol.¹⁸

Ordinatie of inzegening is niet maar een functionele ceremonie, er is meer aan de hand. Onder een aantal Engelse Baptisten theologen is dit allang geen vraag meer, maar een wetenschap waarmee wordt gerekend en die de voorganger als ambtsdrager niet in diffuse desoriëntatie achterlaat.¹⁹ Hij of zij is door God tot dit ambt geroepen, en anderen zijn dat niet. Hier zit iets eigenmachtigs in van God dat de vrije moderne mens irriteert, vaak ook de vrije westerse christen. Hij denkt dat de kerk even maakbaar is als een voetbalclub. Je hebt het voor het uitkiezen, als je maar geld hebt. Maar zo is het in het Koninkrijk van God niet.

De notie van 'roeping' staat zó centraal in de christelijke geloofsvisie, dat de zogenaamde 'vrije ruimte' waarin wij denken te staan beperkter is dan wij in de regel denken. Er is een voortdurend komen van God naar de wereld en een onophoudelijk roepen van de Geest, op vele tijden en vele wijzen. We noemen dit de *missio Dei*, en God is ons daarmee altijd een stap vóór met zijn roep en bedoelingen. 'Roeping' is om die reden iets transcendent, komt van buiten en boven en 'wordt' gegeven. Wij kunnen dit niet.

Het leven is dus niet maar een uitgestrekte lege ruimte die voor mij ligt en waarvan ik kan zeggen: 'kom wat zal ik maar eens met al die ruimte gaan doen?' Dit is wel wat zowel de moderniteit als de postmoderniteit ons willen doen geloven. Maar er bestaat geen ruimte zonder roeping, omdat er geen ruimte is waar God niet is geweest of is (tijdsruimte en plaatsruimte). En er bestaat dan ook geen amorele ruimte. De tijden en ruimten achter ons geven ons een opdracht mee en ook de tijden en ruimten vóór ons geven wij een opdracht mee. Het westerse ideaal van het vrije ongebonden zelf die maar voor het uitkiezen heeft is een illusie.²⁰

Het gevolg is wel dat het bewustzijn van 'roeping' zo goed als verdwenen is uit de 'frame of mind' van de westerse mens. Ooit was de westerse wereld doortrokken van een gevoel van roeping. Men verstond het leven als een antwoord op een roeping van buiten en boven de mens zelf en niemand was auteur en eigenaar van zijn eigen biografie. Dat is nu anders. De westerse wereld zit vol met eenlingen die artiest van hun eigen leven zijn en waar anderen naar mogen kijken zonder zich ermee te bemoeien. De aanbidding van de vrije keuze heeft dit gemeenschappelijke gevoel van 'roeping' compleet in de schaduw gesteld.²¹

Toch zegt de apostel Paulus: 'Hij [God, HB] heeft zowel apostelen als profeten gegeven, zowel evangelisten als herder en leraars' (Ef. 4:11), en: 'Maar aan een ieder wordt de openbaring van de Geest gegeven tot welzijn van allen' (1 Kor. 12:7). Leven in de roeping van God heeft onmiskenbaar een geschenkkarakter, omdat God 'geeft'. Nogmaals: wij hebben het niet voor het zeggen en hebben maar vrijheid in beperkte zin. God geeft zoals Hij

¹⁸ A.J.G. Van der Borcht, *Het ambt her-dacht. De gereformeerde ambts-theologie in het licht van het rapport 'Baptism, Eucharist and Ministry'* (Lima, 1982) van de theologische commissie 'Faith and Order' van de Wereldraad van Kerken (IOMMO Research Publication 55; Zoetermeer: Meinema, 2000) 540pp.

¹⁹ Stanley K. Fowler, *More Than a Symbol: The British Baptist Recovery of Baptismal Sacramentalism* (Studies in Baptist History and Thought 2; Milton Keynes: Paternoster, 2002); Anthony R. Cross, Philip E. Thompson (eds.), *Baptist Sacramentalism*, Vol. 1 (Studies in Baptist History and Thought 5; Milton Keynes: Paternoster, 2003); John E. Colwell, *Promise and Presence: An Exploration of Sacramental Theology* (Milton Keynes: Paternoster, 2006); Anthony R. Cross, Philip E. Thompson (eds.), *Baptist Sacramentalism*, Vol. 2 (Studies in Baptist History and Thought 25; Milton Keynes: Paternoster, 2008).

²⁰ Cf. Charles Taylor, *A Secular Age* (Harvard University Press, 2007).

²¹ A.J. Conyers, *The Listening Heart. Vocation and the Crisis of Modern Culture* (Dallas: Spence Publication Company, 2006) xiv, 217 pp.

wil. Zo verklaart Paulus dat iedere christen moest blijven bij de roeping waarmee hij of zij geroepen was (1 Kor. 7:20). Was iemand gehuwd of slaaf – het leven met God bood daarvoor geen ‘escape’, alsof het christelijk geloof de wereld ineens in lege uitgestrekte ruimte veranderde en dat de pasgeboren christen de toekomst voor het uitkiezen had. Zo zijn het ambt en de kerk niet maakbaar.

Het ambt is niet van de kerk, eigenlijk is het ambt van niemand, niet van de voorganger, niet van de gemeente, en in zekere zin ook niet van God. De roeping is wel van God, omdat roeping begint met een ‘roep’ van God.²² Van daaruit wordt de aandacht van de geroepene verlegd en getrokken naar God die spreekt en daarmee een nieuwe situatie creëert.²³ Alle christenen zijn geroepen en hebben een missie in het leven, maar niet alle christenen worden geroepen tot de bediening van voorganger, tot het ambt.

Ik hoop dat we als Baptistengemeenten in Nederland de gezamenlijke roeping van God hervinden en vervolgens ook de roeping tot voorganger diep mogen doordenken, en tot een gezamenlijke ambtsopvatting kunnen komen. De gemeenten, en vooral de voorgangers, hebben deze steun hard nodig.

En laten we vóór alles bidden dat God, de Heer van de oogst, werkers in de oogst uitzendt. Hij roept, niet wij (Matt. 9:38). Laten we ons bekeren van de maakbaarheid van de gemeente en christenen zijn die geloven in een God die spreekt en roept. Het is niet onze verantwoordelijkheid om te roepen, wel om te bidden en te ontvangen. Natuurlijk is het ook de verantwoordelijkheid van de gemeente om een predikant uit te kiezen, dit spreekt voor zich. Toch luidt de titel van dit college ‘geroepen, niet gekozen’, omdat de roeping de verkiezing overstijgt en daarom prevaleert.

²² ‘Roeping’ is in het NT een technische term, zie K.L. Schmidt, ‘klèsis’, *TDNT* III, 491-494.

²³ Roeping in het NT is altijd van God (Rom. 11:29; Fil. 3:14; Heb. 3:1), berust op Gods vrije keuze (2 Pet. 1:10), geschiedt in genade en is in de eerste plaats verlossend (2 Tim. 1:9), en God komt er niet op terug (Rom. 11:29). Roeping brengt vervolgens in dienst van God. Iedere gelovige heeft een roeping (1Kor 7:20).